

Alin Tat

Ortodoxia lui André Scrima

În acest articol doresc să vorbesc despre o carte teologică. Nu una de teologie în sens strict, deoarece nu tratează în mod sistematic nici teme de dogmatică și nici vreun alt capitol al *științei sacre* (cum este ea numită în Apus, ar spune malițioșii). Și totuși o carte profund teologică, ale cărei virtuți sunt ascunse sub modestia subtitlului ales de editor : André Scrima, *Duhul Sfânt și unitatea Bisericii. "Jurnal" de Conciliu* (Editura Anastasia, București, 2004, cuvânt înainte de Olivier Clément, prefață de H.-R. Patapievici, volum îngrijit de Bogdan Tătaru-Cazaban, texte traduse de Măriuca Alexandrescu, Dan Săvinescu, Larisa și Gabriel Cercel, Bogdan Tătaru-Cazaban). Este vorba de o carte postumă, care cuprinde texte scrise de autor în perioada 1960-1968, publicate în limba franceză sau inedite, prilejuite în mare parte de întâlnirea unui călugăr ortodox cu Conciliul Vatican al II-lea.

Unitate și ruptură

Trebuie spus de la început că volumul conține pagini dense, chiar criptice, și gânduri *derutante pentru un spirit cartezian* (H.-R. Patapievici), însă de o acuitate și de o îndrăzneală spirituală unice. Mă voi rezuma în cele ce urmează la o simplă introducere în materia cărții printr-o prezentare ilustrativă, abundentă în citate, a capitolului intitulat *Reflecții asupra Bisericii Ortodoxe* (pp. 27-37).

Întregul text, apărut în 1960 în publicația unei mănăstiri benedictine, se sprijină pe opoziția ecleziologică dintre schismă și comuniune, al cărei *prototip* îl reprezintă despărțirea Bisericii între un Răsărit și un Apus : "Este o taină cu totul dureroasă, alături de taina slăvită a unității Bisericii. Astăzi trebuie să devenim conștienți de această taină dureroasă și să redescoperim unitatea de nealterat a Bisericii pentru a o reconstitui în chip văzut în toată plinătatea ei."(p. 27) Prin aceste rânduri, părintele Scrima se plasează în avangarda preocupărilor ecumenice care s-au reflectat – de partea catolică – în

documentele conciliare (*Unitatis redintegratio*) și postconciliare (*Orientalis lumen, Ut unum sint*). Sunt distinse, în acest proces, etapele necesare pentru a evita căderea într-un simplu activism ecumenist de scurtă durată : mai întâi, situarea în orizontul tainei. Singura postură veritabil religioasă, inclusiv în creștinism, constă în recunoașterea unei existențe *tainice*, care se lasă doar parțial *deslușită*. În al doilea rând, descoperirea unității ca notă a ființei Bisericii, dar și ca realitate dată în experiența spirituală a unei vieți de credință. Și abia ca un al treilea pas, demersul de *reconstituire* a corpului eclezial în plenitudinea sa, prin orchestrarea *întâlnirii cu celălalt* în cadrul dialogului ecumenic.

Noi în raport cu ceilalți

În continuare, articolul creionează portretul unuia dintre partenerii acestui dialog, într-un timp în care – mai mult decât astăzi – imaginea Răsăritului creștin era adesea distorsionată de clișee și supradeterminată din cauza barierei ideologice dintre Est și Vest. Ortodoxia se mișcă între o definiție cuminte (“definită de tradițiile grecești și de cele ale primelor șapte Sinoade ecumenice”) și una provocatoare, dar nu mai puțin îndreptățită (“ea este catolicismul care nu a trecut pe la Roma”).

Dacă unitatea eclezială desăvârșită se află în viitorul eshatologic, ea nu lipsește totuși nici din prezentul Bisericii răsăritene : “Unitatea Bisericii Ortodoxe este deplină, întemeindu-se pe unitatea dogmatică, de structură ierarhică și canonică și pe ritul bizantin săvârșit pretutindeni unde își are jurisdicția, și aproape întotdeauna în limba vie a poporului. Există, de asemenea, o unitate spirituală și canonică (dar nu jurisdicțională) a scaunului constantinopolitan, care rămâne într-un anumit fel centrul Bisericilor ortodoxe locale.”(p. 28)

Diversitatea în raport cu Biserica apuseană nu înseamnă în mod necesar o fractură ecleziologică, ci mai degrabă o diferență de accent, bazată pe o mentalitate specifică Răsăritului : “Înainte de a iniția un dialog, trebuie să se țină seamă de condițiile exterioare, dar mai ales este nevoie să se înțeleagă realitatea existențială, duhovnicească, a Bisericii, în Trupul Tainic. Această ființă lăuntrică, duhovnicească, nu este ușor de sesizat. Dificultatea provine din faptul că Biserica Ortodoxă se conduce după un alt principiu de coeziune decât principiile de ordin juridic : este o Biserică care se știe de

esență *mistică*, care-și exprimă viața mai curând în termeni simbolici, biblici, decât în termeni juridici (fără ca aceștia să lipsească cu totul : legislația canonică a Bisericii Universale nu provine oare din Bizanț și de la primele șapte Sinoade ecumenice ținute în Răsărit ?).”(pp. 28-29)

Între clișeu și realitate

Poate că genul anterior de afirmații par loc comun în literatura teologică recentă, atunci când se fac comparații globale între ariile culturale ale creștinismului și mentalitățile subiacente acestora, dar să nu uităm că textul lui André Scrima datează din 1960, din epoca anterioară dialogurilor teologice oficiale dintre ortodocși și catolici, având chiar un caracter profetic în raport cu acestea. Pionierii ecumenismului au fost în același timp și figuri spirituale de excepție, printre ei numărându-se cu siguranță, de partea ortodoxă, și părintele Scrima.

Analiza se precizează condensându-se în patru puncte “ființa intimă a Bisericii Răsăritene” :

1. sensul eclezial : “*Biserica are conștiința foarte vie a faptului că este făptura cea nouă în Hristos*. Biserica Răsăriteană trăiește intens această realitate a *plinirii vremii* aduse de Întrupare : de acum înainte, istoria și-a aflat întrucâtva punctul său final. Totul s-a săvârșit ; timpurile sunt pline de acest Eveniment care conferă întreaga lor valoare istoriei și evenimentelor istorice. Istoria nu mai are un alt sens : prezența Întrupării și stare de veghe în așteptarea celei de a doua Veniri, a Parusiei. Desigur, acestea nu sunt străine nici Bisericii Apusene, dar există aici o mai mare intensitate, specifică Bisericii Răsăritene.”(p. 29)
2. pneumatocentrismul : “această iluminare prin Duhul este considerată drept scopul firesc, împlinirea logică a vieții creștine – *îndumnezeirea*. Întâlnim aici un foarte pregnant sentiment al sacrului : creația materială în întregime este pătrunsă de Duhul Sfânt, este o perpetuă teofanie.”(p. 30) Probe pentru aceasta stau atât iconografia (ca artă “trans-figurativă”) cât și iconografia bizantină (Heruvicul).
3. sensul teologiei : “Teologia răsăriteană este funciarmente *duhovnicească și mistică*. Nu există o “știință teologică” așa cum o înțelege Apusul (...) Teologia este

considerată ea însăși aproape ca un “sacramentum minor” ; nu este o operă de speculație, ci, în ființa sa lăuntrică, este o *lucrare sfântă*. Ea participă la “oikonomia” divină din lume, este “hiera theologia”, teologia sfântă. Este vorba de o lucrare duhovnicească și de o cunoaștere sapiențială.”(p. 31) Nominalismul, ca ispită a actului teologic, este depășit prin sublinierea apofatismului, care apare astfel ca o cruce a înțelegerii credinței.

4. centralitatea Învierii : “Învierea nu este un eveniment istoric din trecut, nu este un principiu, nici măcar un “articol de credință”, ci este o realitate. Învierea ESTE REALITATEA trăită mistic de Biserică.”(p. 32) Iar iradierea acesteia este perceptibilă în întregul ciclu liturgic : “Toată Liturghia răsăriteană este o celebrare a Paștilor. Este lumina esențială care luminează totul.”(p. 33) Iar cotidian, ea este trăită chiar și în perioadele de persecuție.

Aceste patru “trăsături luminoase” nu trebuie însă să oculteze tentațiile specific răsăritene, care sunt principial două, în opinia autorului : “un anumit dispreț față de istorie” și “*mitul Bizanțului*”. Pentru a nu risca să rămână doar o propunere utopică, analiza trebuie să țină cont de ambele fețe ale fenomenului investigat, de inevitabila distanță dintre existența ortodoxă *de fapt* și proiecția sa în plan ideal.

Noi în raport cu textul

Citind această carte nu pot să nu remarc cum ecoul ei se regăsește, încă o dată, în scrierile unor teologi recenți sau în cele ale magisteriului catolic, care par să fi asimilat mesajul pe care și André Scrima a dorit să-l transmită. Consecința firească a constatării mele este că de la data scrierii acestori rânduri și până azi s-au petrecut o serie de evenimente *ecumenice*, care au condus la o nouă așezare în relația cu *celălalt* (în care dialogul a devenit aproape de la sine înțeles), evenimente care ne fac totodată să nu mai percepem drept straniu/străin gândul autorului, deoarece l-am asimilat deja, într-un anumit sens. Dacă acesta este sau nu cazul, rămâne ca fiecare să răspundă pentru sine și, eventual, să privească barometrul eclezial pentru a avea și un răspuns comunitar la aceeași întrebare.